

BULUT – NAFS

*Mo‘minova Aziza**Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**Boshlang‘ich ta‘lim va sport
tarbiyaviy ishi yo‘nalishi talabasi**Ubaydullayeva Shohista**Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti,
o‘simlik va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari karantini yo‘nalishi talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Shukur Xolmirzayevning “Bulut to‘sgan oy” hikoyasi tahlil etilgan va unda detallarning ahamiyati va asar bosh g‘oyasi haqidagi mulohazalar bildirilib, dalillar bilan asoslangan.

Kalit so‘zlar: oy, bulut, irmoq, nafs, muhabbat, shamol.

Hikoya qisqa hajmli bo‘lsa-da, unda katta muzmunni singdirish, butun boshli romanda ifodalab bo‘lmaydigan voqelikni tasvirlash mumkin. Bu albatta, ijodkordan katta mahorat talab etadigan ishdir. Bunday jarayonda yozuvchi asaridagi har bir elementga ma‘lum bir ramz, sirli bir funksiya yuklaydi. Buni adabiyot bilan yaqindan aloqada bo‘lgan kitobxon yoki shu soha vakillari juda yaxshi ilg‘aydilar. Shukur Xolmirzayev ham hikoyalarida kichik detallarni juda mahorat bilan ishlatadiki, ularning hech biri oddiy tasvir uchun ishlatilmagandek go‘yo. “...Eslaysizmi, ustoz adibimiz Odil Yoqubov maqolalaridan birida Shukur Xolmirzaev o‘z hikoyalarida detallashtirishga alohida e‘tibor beradi, deb yozgandi. Aslida detal barcha janrlarda ham o‘ziga xos o‘rin tutadi, lekin hikoyada boshqacha ahamiyat kasb etadi-da! Bilasiz, hikoya qisqa hajmli asar. Qisqalikka esa tasvirda so‘zlarni tejash orqali erishiladi. Ana shunda detallashtirish mahorati yozuvchiga qo‘l keladi. Ijodkorning topqirligi tufayli qo‘llangan detallar tilga kirganda hikoyani gapirtirib yuboradi. Kitobxon e‘tibor bermay o‘tishiyam mumkin bo‘lgan bunday detallar yo‘l-yo‘lakay shunchaki eslab qo‘yiladi (ammo izzsiz ketmaydi) yoki bayon qilinayotgan voqelikka singdirib yuboriladi. Atoqli san‘atkor Jek London: “Hikoya bu — tugal asardir. U hayotiy epizod, ruhiyat, vaziyat va harakatlar birligidir”, deganida bu janrda bir paytning o‘zida epiklik ham, lirizm ham, dramatik holat ham mujassam bo‘lishiga ishora qilgandi. Darvoqe, yaxlitlik, tugallanganlik hikoya janrining eng muhim belgilari sanaladiki, ularni ta‘minlashda detalning ahamiyati juda muhimdir”[2:4]. Shukur Xolmirzayevning shunday o‘ziga xos asarlaridan biri “Bulut to‘sgan oy” hikoyasidir. Bu hikoyadagi detallarni tahlil qilgan Yo‘ldosh Solijonov hikoya haqida juda asosli fikrlar bildirgan. Undagi kichik detallarning ramziy belgilarini e‘tirof etgan. Y. Solijonov hikoyadagi *shamol, yomg‘ir, irmoq, lola* kabi detallarni diqqat bilan tahlil etib, ularni hikoya qahramonlariga va ularning taqdir yo‘liga o‘xshatadi: “... “Bulut to‘sgan oy”dagi kuchli yomg‘ir Gulsaraga, guvillagan shamol esa Tavakkalga nisbat berilgan detallardir. Gulsara o‘ksik qalb egasi, turmushidan yolchimagan, ko‘nglidagi odamini topolmagan baxtsiz ayol. Bevaqt

yoqqan kuchli yomg‘ir uning hayotini barbod qilgan. “Yomg‘irni bukib-qayirib” o‘z izmiga solishga urinayotgan shamol esa “novcha, norg‘ul yigit” Tavakkaldir. Hikoyada yomg‘ir, shamol va bulutlar ortidan chiqishga urinayotgan oy tasviri tez-tez takrorlanadi. Bu tasvirlar personajlarning ichki dunyosi, xatti-harakati, kayfiyati bilan chambarchas bog‘lanib ketgan, obraz darajasiga ko‘tarilgan. Yomg‘ir, shamol va oy qahramonlarning holati, o‘zaro munosabati, ruhiyatiga qarab o‘z shiddati hamda shakl-shamoyilini o‘zgartirib boradi”[2:4]. Hikoya qahramoni Tavakkalning hayoti ham tavakkalchilik asosiga qurilgan. Turmushidan yolchimagan bo‘la-da, Gulsara gullarning sari aslida. Tavakkal haqiqiy mard, jasur, tanti o‘zbek yigiti. U ham aslida yoshligidan yetimlikda katta bo‘lgan. Shu oriyatli va millatparvarligi evaziga sakkiz yil qamoqda o‘tirish bilan “mukofotlanib” ham bo‘lgan. U har qancha mehribon, oqibatli inson bo‘lmasin, ayollar bobida suyagi yo‘q toifadan. Gulsara ta‘biri bilan aytganda “perchatkaday almashtiradi”. Asardagi yozuvchi Quvvatjon ham unga “... bu inson – bir qop yong‘oq misolidir. Dali-g‘uli, mard. Xullas, Temur bobo yurtining vallamat yigitlaridan...”[1:585], – deb ta‘rif beradi. Bekorga *bir qop yong‘oq* demadi. Qopda mag‘zi to‘q va puch yong‘oq ham bo‘ladi. Faqat uni chaqib ko‘rganda bilish mumkin. Xuddi shunday Tavakkalning ham ayrim qiliqlari vaziyat taqazo qilganda ochilib boradi. Hikoyaning ikki o‘rnida irmoqqa ishora mavjud. “...Hikoyada qo‘llanilgan detallardan yana biri irmoqdir. Garchi irmoqni hikoyachi o‘rtadagi suhbat maromiga nisbat berib tilga olsa-da (“suhbatimiz ravon oqayotgan irmoq maqomida davom etdi”), aslida bu asar qahramonlarining hayot yo‘lini ifodalovchi detalga aylanadi. Masalan, Tavakkalning hozirgi hayoti sho‘x, ravon oqayotgan irmoqqa o‘xshaydi. Bolaligida ota-onasidan erta yetim qolib, og‘ir qiyinchiliklarni ko‘rib ulg‘aygan bu yigitning hayoti o‘xtin-o‘xtin toshlarga urilib, sharqirab oqayotgan, manzilga yetish uchun o‘ziga yo‘l ochayotgan irmoqni eslatadi. Aksincha, Gulsaraning xarakteri, o‘zini tutishi sokin jildirab, o‘ziga ehtiyotkorlik bilan yo‘l ochib berayotgan irmoqchani eslatadi”[2:4]. Hikoyaning bir necha o‘rinlaridan qora bulutlar tagidan chiqishga urinayotgan oy tasviri uchraydi. Bu yerda oy va bulutlar garchand suhbat vaqtidagi ob-havoni tasvirlayotgandek tuyulsa ham aslida yozuvchi uni boshqa maqsad bilan ishlatgan: “... – Ko‘ryapsizmi? – dedi Tavakkal. Men uni bog‘ni tomosha qilyapti deb o‘ylagan esam-da:

– Nimani? – dedim.

– Oyni-da, e, yozuvchi, – kinoya qildi Tavakkal. – Bulut to‘sdi.

Xa-xa. Hozir o‘tib ketadi. Oy yana ko‘rinadi... Kallangizga biron gap keldimi?

– O‘zimni shu qora bulutga o‘xshatdim. Oyni nima desam ekan, keling, muhabbat deb ataylik...”[1:639]. Parcha orqali anglashiladiki, oy – pok muhabbat ramzi ekan. Agar oy muhabbat ramzi bo‘lsa, unda qora bulutlar-chi? To‘g‘ri Tavakkal bulut menman deb turibdi. Ammo hikoyaning voqealar rivojini kuzata turib, qora bulutlar – nafs degan qarorga keldik. Chunki Gulsara uchun Tavakkal har narsaga tayyor bo‘lishiga qaramay, nafsning qutqusi bilan harakat qilganligi

tufayli Gulsaraning sevgisiga emas, balki nafratiga, sevgi iztirobiga erishdi. Asarda ikki qahramon taqdiri bilan yonma-yon tarzda ikki qaldirg'och ham tasvirlab borilgan. Ular qish yaqinlashgach bolalarini olib issiq yurtlarga uchib ketdi. Ammo bizning qahramonlarimiz birga bo'la olishmadi. Tavakkal ham avvaliga nafsning da'vosi, keyinchalik qalbining va dardining davosi bo'lgan sevgisidan kechishga majbur bo'ldi: – O'-o', Quvvatim! – deb xitob qildi: sezdimki, tiliniyam tshlab olgan. – Akangizni tabriklang! – Keling, Tavakkal aka, – dedim va ne bir xush istak ila so'radim: – Nima bilan tabriklay?

– O-ozodlik bilan! – dedi u. Keyin loyga belangan tufilisini bir-biriga ishqab yechib tashladi-da, xonaga kiriboq meni mahkam quchib oldi. – Azizim, ukam, yurtdoshim... Akangiz rasvo bo'ldi. Hammasi tugadi uka"[1:633]. Bu endi butunlay mag'lubiyatni tan olgan Tavakkalning iqrori. Hikoyadan ko'zlangan bosh maqsad – odam har qanday sharoitda ham odam bo'lib qolishi kerak. Aks holda, hayvondan nima farqi qoladi? Xuddi ushbu mulohazalar Gulsara tomonidan ham aytilgan. Xulosa qilib aytda, inson nafsga emas, imoniga, aqliga, sof, samimiy tuyg'ulariga ergashib yashamog'i kerak. Shukur Xolmirzayev qahramonlari ko'p hollarda nafsdan ustun kela oladigan, farosatli, pokiza insonlar. Ijodkor hamisha insonni ulug'lar ekan uni tabiatdan ayro tasavvur etmaydi, ularni bir-birisiz tasvirlamaydi. Inson va tabiatni bir butun vujud sifatida tasvirlaydi. Shuning uchun ham u tanlagan detallar doimo tabiat va hayvonot olamidani tanlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Холмирзаев Шукур. Танланган асарлар. – Т.: Шарқ нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси, 2020. - Б. 759.
2. Солижонов Ёўлдош. Деталлар тилга кирганда// Ўзбек тили ва адабиёти, - 2007.- № 5.

Foydalanilgan internet saytlari

3. <https://n.ziyouz.com>.
4. <https://Xurshid Davron kutubxonasi>.